

## СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на доцент д-р Мария Илиева Ендрева  
катедра *Германистика и скандинавистика*, СУ „Св. Климент Охридски”  
на тема: „**Arbeitswelten im 21. Jahrhundert in Werken der deutschsprachigen  
Gegenwartsliteratur (2000-2020)**“

(Трудови светове на 21. век в съвременната немскоезична литература (2000-2020))  
представен за присъждане на научната степен „доктор на филологическите науки”  
Област на висшето образование 2. Хуманитарни науки  
Професионално направление 2.1. Филология, Литература на народите на Европа,  
Америка, Африка, Азия и Австралия (Немска литература)

от доц. д-р Младен Влашки

Представената за защита дисертация на доц. д-р Мария Ендрева изследва тема, към която не се наблюдава интерес както в българската художествена култура така и в нейните проучвания – трудовите светове на човека. С този свой избор германистката Мария Ендрева реализира на първо място една от най-важните задачи за българските специалисти по чужди култури – чрез трансфер на знание от външна културна среда да провокира внимание към липсващото в родната културна среда. Тоест самият избор и научните съпътстващи го практики са органично съзвучни с използвания в дейностите по проучванията на конкретната тема, свързана с немската най-нова литературата, методика на Луи Алтюсер за симптоматичния прочит, който изхожда от белезите за липси в дискурсите. Или казано с други думи: избраната проблематика е иновативна и актуална както за активно променящата се, но и рефлектираща тази промяна немска култура, така и за българската ситуация, в която, предопределени от глобализацията на света, протичат същите обществени процеси, но върху тях липсва както художествена, така и научна рефлексия (с отделни изключения насочени по-скоро към политиката и социологията на труда). За да стане ясно колко важна е тази тема за всеки един човек е достатъчно да се напомни, че отдавна класическото деление на човешкото ежедневие в три осмици (сън, работа, лично време) се промени пропорционално като лично време и работа стават все по-неразривно свързани. Особено видимо стана това в годините на ковид-пандемията.

За тази мощна и навременна провокация към родната култура доц. д-р Ендрева е избрала формата на тематично литературоведско проучване, което наблюдава различни видове наративи по темата (теоретични, философски и литературни). Но ги фокусира

чрез открито заявеното на няколко места в текста на дисертацията разбиране, че литературата има способността „да предлага друга перспектива към света“, която „осветлява останалите невидими места на реалността“ и помага на читателите „да наблюдават не само околния свят, а и себе си“ (срв. с. 422). Т.е. художествената литература „просветлява“ интернализирането на културни ценности и идеологии (в съзвучие отново с теорията на Алтюсер за интерпелацията). В съответствие с този избор на цел и на инструмент за постигането ѝ доц. д-р Ендрева напълно естествено се насочва методологически към системната теория на Луман, която освен с разбирането за автопоезис на отделните социални системи (например тази на икономиката, тази на науката и тази на литературата) използва техниката на наблюдение от втори ред, каквото по същество е и „симптоматичното четене“ на Алтюсер, избрано от доц. д-р Ендрева като метод за научно изследване. Методиката определя и подходът на разработката - сравняване на актуални теоретични и художествени наративи и контекстуализирането им в по-широкото историческо разбиране на темата за труда. Като следствие самият дисертационен труд придобива във висока степен реферативен и дескриптивен характер и значим обем от 420 страници текст. Но това е напълно естествено при трансферирането на знание с подобна висока комплексност на отношенията между привлечените за наблюдение текстове (дисертантката открито заявява и причините за отпадане на проучвани в процеса на разработването на проблематиката текстове) в среда, която не познава системно актуалните теоретични наративи и почти напълно не познава художествените.

Стабилната рамка на целта, метода и корпуса от наблюдавани текстове (художествените са 17 от 13 автори в различни белетристични жанрове, издавани в Германия и Швейцария в периода от 2001 до 2019 г. , а тъй наречените теоретични са много повече и включват освен класически трудове на Делюз, Бодрияр, Алтюсер и актуални анализи на неолиберализма като тези на Хартмут Роза, Рихард Давид Прехт, Улрих Брьоклин, Юлиан Нида-Рюмелин и мн. др.) предопределя и композиционната структура в пет глави и един екскурс. Вътрешното деление на главите следва едновременно основните идеи на четири визии за бъдещето на трудовите светове след четвъртата индустриална революция – тези на Рифкин, на Рей Курцвал и Ювал Ноа Харари, на Фредерик Лалу и на Фритьоф Бергман, и тяхното художествено проблематизиране в топоси като „работата като театър“, „работата като симулакрум“, „тялото като обект на оптимизиране“ или като пародии на идеи („неолибералното

общество на успеха“) и жанрове (трансхуманистичната научна фантастика). Екскурсът е посветен на формите на съпротива, т.е. на идеите и стремежите на човека от деветнайсети век до наши дни да се реализира без работа. Петата глава е посветена на трансхуманизма, т.е. на смесването на природни свят с този на машините, което би трябвало да доведе до оптимизация на индивида. Тъкмо съдържанието на тази глава оформя и финалния щрих на изследването, защото в трансхуманистичната перспектива крайно ясно се вижда амбивалентното отношение към идеите за обвързване на човек и машина, свързано с проблематизирането на човешкото естество. В главата са разгледани текстове, които биват причислявани към научната фантастика (романите „Оптимизаторите“ на Тереза Ханиг и „Replay“ на Бенямин Щайн) и такива, които са пародия на самата научна фантастика – един книжен проект на кабаретиста и популярен критик на неолибералната идеология Марк-Уве Клинг в двете книги за „QualityLand“. Тази глава естествено сумира основния тип отношение на наблюдаваните немскоезични автори към идеите за новите работни светове – критично и човеколюбиво за разлика от въодушевлението на дигиталисти, визионери и какви ли не радатели на трансхуманизма. Като ярък пример за опасностите, които дебнат в един нов обществен ред, дисертантката анализира дистопичният роман „Оптимизаторите“, в който социалната несправедливост, произтичаща от трудовия порядък се преодолява чрез тотален контрол, слеене, и обезличаване на индивида. Самото композиционно структуриране на текста на дисертацията ясно демонстрира и позицията на доц. д-р Мария Ендрева към наблюдавана тематика. Тя се придържа към класическите хуманни ценности, които поставят под въпрос „ентузиазма“ на визионерите както в една остаряла вече идеологическа перспектива (марксизмът), така и в актуалната доминация на икономическия дискурс върху човешкото общество.

В библиографския дял коректно са описани ползваните източници. Тази част от работата по дисертацията е особено ценна за всички бъдещи продължения по така конструираното за пръв път в България изследователско поле на многоаспектната тема за работните светове на човека и художествената литература.

Текстът на дисертацията е на немски език – стилът съчетава разбираем изказ с коректност към обилната терминология. На това място бих желала да отбележа, че терминът „Kleinkunst“, свързан с творчеството на Марк-Уве Клинг, остава в известна степен откъснат от своята жанрова принадлежност (в Германия кабаретната традиция е много силна, докато в България е почти непозната) и бива тълкуван повече в посока на

разбирането за масово изкуство. Наличните типографски грешки са напълно пренебрежими. Подробният автореферат е на български език и ясно представя целите, методите, наблюденията, резултатите и обобщенията на дисертационния труд. Много добро впечатление ми направи частта „Перспективи за бъдещи изследвания“, която е свидетелство както за дълбоко премислената работа по дисертацията, така и за нейния солиден потенциал като основа за литературоведски изследвания по тази така важна както за обществото, така и за всеки отделен човек тема. Това самонаблюдение е важен индикатор за научната състоятелност на дисертацията и нейната легитимност в стремежа към високата научна степен именно чрез осъзнатото отношение към липсите в нея от гледна точка на едно литературоведско изследване.

В заключение бих желал да препотвърдя позицията си, че дисертационният труд на доц. д-р Мария Ендрева с актуалността и значимостта на изследвания проблем, с прецизно подбрани за проучване значим обем от разножанрови наративи и със своята концептуална стабилност е в унисон с очакванията за едно основополагащо изследване. Тези качества на представения за защита дисертационен труд са достатъчно основание да препоръчам на уважаемото научно жури да присъди на доц. д-р Мария Ендрева научната степен „доктор на филологическите науки“.

31.08.2022.

(доц. д-р Младен Влашки)